

A kelet-közép-európai városok pozícionálása a posztindusztriális gazdasági térben: egy empirikus elemzés az APS cégek irodáinak területi koncentrációja alapján

Csomós György: főiskolai tanár, Debreceni Egyetem, Építőmérnöki Tanszék
(csomos@eng.unideb.hu)

Absztrakt: Az 1990-es évek elején lezajlott politikai, társadalmi, gazdasági változásokat követően a kelet-közép-európai országok számára is lehetőség nyílt intenzíven csatlakozni a globális gazdasághoz. A hagyományos termelésben érdekelt amerikai, nyugat-európai, japán multinacionális vállalatok gyáregységei után hamarosan a posztindusztriális világgazdaság kulcsszereplői, a fejlett szolgáltatásokat nyújtó cégek is megjelentek a régióban. Az 1990-es években ezek a cégek döntően a fővárosokat preferálták, majd a helyi gazdaságuk dinamikus fejlődése után folyamatosan nyitottak újabb és újabb irodákat második szintű városokban is. Miközben a regionális gazdaság vezető szerepéért Bécs, Budapest, Prága és Varsó között folyik kiélezett verseny, a fejlett szolgáltatásokat nyújtó cégeken keresztül egyre több második szintű város kapcsolódik a posztindusztriális világgazdasághoz. Az elemzés során két lényeges kérdésre kívánok válaszolni: melyik az a város, amelyik vezető pozíciót szerzett a regionális gazdaságban, és ennek milyen tényezők állnak a háttérben, illetve milyen pozíciókat sikerült megszerezni a második (esetleg harmadik) szinten álló városoknak.

Kulcsszavak: világváros, második szintű város, posztindusztriális világgazdaság, APS cég, Varsó

Abstract: Since the beginning of the 1990s, the Central and Eastern European (CEE) countries have gone through significant political, social, and economic changes, which have made it possible that these countries enter the world economy more intensively. After many American, Western European, and Japanese multinational companies have established manufacturing subsidiaries, since the mid-1990s several leading advanced producer services (APS) firms have opened offices in the region. At first, APS firms preferred to set up their offices in capital cities, but thanks to the dynamic growth of their local economy, APS firms has started to open offices even in second tier cities. Meanwhile Budapest, Prague, Vienna, and Warsaw compete for the leading position in the regional economy, more and more second tier cities enter the post-industrial world economy through the office network of APS firms. In this paper two research questions will be answered:

- 1) Which city has gained leading position in the post-industrial regional economy, and what are the main factors behind it?
- 2) How the position of second (or third) tier cities has changed in the regional economy?

Results show that Warsaw, surpassing Vienna and Prague, has gradually become the leading economic centre in the region, furthermore many small and medium-sized cities have acquired important position in national economies.

Keywords: world city, second tier city, post-industrial world economy, APS firm, Warsaw

1. BEVEZETÉS

Az 1970-es évektől, de alapvetően az elmúlt negyed században jelentősen átformálódott a világgazdaság szerkezete. Az új nemzetközi munkamegosztás megerősödése (Fröbel et al., 1980; Cohen, 1981), a fejlett országokat sokkoló olajválságok, és az egymást egyre gyorsabban követő technológiai változások (Dicken, 2007) a posztindusztriális gazdaság kialakulása felé hatottak. A multinacionális vállalatok, mint a gazdasági globalizáció főszereplői folyamatosan telepítették át a hagyományos gyáripari termelést, és általában véve a termelés minden spektrumát a fejlett országokból a fejlődő országokba (Schoenberger, 1988; Dicken, 2007). Miközben napjainkra számos fejlődő ország – pl. Kína, India, a délkelet-ázsiai országok – a termelés megkerülhetetlen szereplőjévé vált, a posztindusztriális gazdasági szerkezet változás a fejlett országokban, elsősorban az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban a szolgáltató szektor megerősödéséhez vezetett. A fejlett szolgáltató cégek, az ún. APS (advanced producer services) cégek (pl. könyvvizsgáló, banki szolgáltató, pénzügyi tanácsadó, reklámszolgáltatást nyújtó, jogi tanácsadó cégek) a központjaikat, irodáikat a vezető világvárosokba telepítették, az irodahálózatukon keresztül pedig a világ más-más országában lévő városokat bekapcsolták a globális gazdaságba. A posztindusztriális világgazdaság keretei között formálódó városhálózat csúcsára a Sassen (1991) által „globális városoknak” nevezett metropoliszok, New York, London, Tokió, Párizs és Frankfurt kerültek. Ezek a városok – napjainkra kiegészülve néhány feltörekvő várossal, mint pl. Dubaj, Hongkong, Peking, Sanghaj, Szingapúr – a szolgáltatások és a pénzügyek területén irányító szerepre tettek szert, vagyis némileg leegyszerűsítve, ezekben a városokban születnek meg a globális gazdaság működését befolyásoló döntések.

Az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején lezajlott politikai, társadalmi, gazdasági változások hatására a kelet-közép-európai városok, elsőként természetesen a fővárosok is csatlakoztak a posztindusztriális globális gazdasági rendszerhez. Sassen (1991) szerint a korszak elején Budapest volt a régió legdinamikusabban fejlődő üzleti központja, gyakorlatilag nyugati jegyeket hordozó üzleti enklávénak számított Kelet-Közép-Európában. Varsó és Prága csak az 1990-es évek közepétől kezdtek felzárkózni Budapest mellé, majd a 2010-es évekre meg is előzték a magyar fővárost, és ma már mindketten vonzóbb üzleti központnak számítanak. Bécs az 1990-es évek közepéig a fejlett országok fontos kapuvárosa volt (Musil, 2009), ám a rendszerváltó országok stabilitásával és megerősödésével a kapuváros szerepe halványulni látszik.

A Sassen (1991; 2001) elméletére és Beaverstock és társai (1999) módszertanára építő kutatások közül nemzetközi szinten is kiemelkedik a Globalization and World Cities (GaWC) Research Network releváns városkategorizálása. A GaWC két évente, először 2000-ben, utoljára 2012-ben, öt ágazat (könyvvizsgálat, jogi szolgáltatás, tanácsadás, reklámozás, banki szolgáltatás) vezető APS cégek területi koncentrációja alapján kategorizálta a világvárosokat. A kategóriák a következők voltak: alfa, béta és gamma világvárosok (az alkategóriák + és - előjellel, illetve előjel nélkül jelölve), továbbá a világvárosság válásra erős bizonyítékot, vagy bizonyítékot szolgáltatató városok (1. táblázat). A 2000-es rangsorban kizárólag fővárosok szerepeltek, míg 2012-ben a rangsor második szinten álló lengyel és osztrák városokkal bővült. Továbbá 2000-ben a legmagasabb szinten jegyzett alfa (-) világváros a régióból Prága volt, megelőzve a béta (+) kategóriába tartozó Varsót, Bécsét és Budapestet, míg 2012-re Varsó és Bécs egy szinttel feljebb került az alfa (-) világváros kategóriába Prága mellé, Budapest pozíciója viszont nem változott, azonban Bukarest utolérte.

1. táblázat: A világváros-kategóriákba sorolt kelet-közép-európai városok a GaWC szerint

Kategória	Városok (2000)	Városok (2012)
Alfa +		
Alfa		
Alfa -	Prága	Bécs, Varsó, Prága
Béta +	Varsó, Bécs, Budapest	Budapest, Bukarest
Béta		
Béta -		Pozsony, Szófia, Riga
Gamma +	Bukarest	Zágráb
Gamma		Vilnius, Tallin, Ljubljana
Gamma -	Pozsony, Szófia	Krakkó
Erős bizonyíték	Zágráb, Riga	Wroclaw, Poznań
Bizonyíték	Tallin, Vilnius, Ljubljana	Linz, Graz

Forrás: GaWC (<http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2012.html>)

Budapest, Varsó, Prága, illetve Bécs vetélkedése a regionális gazdaság vezető szerepéért a nemzetközi szervezetek előtt is ismert. Az általuk készített elemzések természetesen különböző szempontok alapján ítélik meg a kelet-közép-európai régiót, de a városhálózat főszereplőiként alapvetően a négy várost nevezik meg (lásd többek között a Z/Yen Group, az A. T. Kearney, a Cushman & Wakefield, a McKinsey Global Institute elemzéseit). Továbbá fontos megemlíteni, hogy a 2000-es évekre már a második szinten található városok is bekapcsolódtak a regionális gazdasági folyamatokba, és fontos funkciókat ragadtak el a korábban egyeduralkodó fővárosok elől (Csomós, 2011a; 2011b). Mindezek következtében

a kelet-közép-európai városverseny még színesebbé és persze kiélezettebbé vált, hiszen a szereplők száma két évtized alatt nagyságrendekkel nőtt meg.

A jelen tanulmányban a kelet-közép-európai városok pozícióját vizsgálom meg a regionális gazdaságban a nemzetközi APS cégek irodahálózatának területi elhelyezkedése alapján. Az elemzés során két lényeges kérdésre kívánok válaszolni: 1) melyik az a város, amelyik vezető pozíciót szerzett a regionális gazdaságban, és ennek milyen tényezők állnak a hátterében, illetve 2) milyen pozíciókat sikerült megszerezni a második (esetleg harmadik) szinten álló városoknak.

2. MÓDSZEREK

Az öt ágazatba (könyvvizsgálat, jogi szolgáltatás, tanácsadás, reklámozás, banki szolgáltatás) sorolt APS cégek kelet-közép-európai irodahálózatának (*office network*) területi elhelyezkedését manuálisan térképeztem fel, tehát minden egyes cég esetében a honlapján, az éves pénzügyi jelentésében, vagy egyéb beszámolójában kerestem meg, hogy mely városokba telepített irodákat a régióban. A világviszonylatban meghatározó összesen 267 APS cég (ágazatokra bontva lásd a függelékben) közül 2015-ben mindössze 84 rendelkezett irodákkal a kelet-közép-európai városokban. A kutatás során ennek a 84 cégnek az irodahálózatára fókuszáltam, következtéseimet pedig – a rendelkezésre álló kurrens irodalom segítségével – az irodák területi elhelyezkedése alapján vontam le.

3. EMPIRIKUS ELEMZÉS

A kelet-közép-európai régióban irodákkal rendelkező APS cégek irodahálózata Ausztriában és Lengyelországban a legkiterjedtebb, az APS cégek közel ugyanannyi városba telepítettek irodákat a két országban (2. táblázat). Hozzá kell azonban tenni, hogy a népességszám alapján Ausztria inkább Magyarországgal és Csehországgal számít egy kategóriának, utóbbiakhoz képest viszont majd háromszor annyi osztrák városban működtetnek irodákat az APS cégek. Lengyelország és Ausztria dominanciáját jól mutatja, hogy az APS cégek irodahálózatára felfűződő kelet-közép-európai városok 40 százaléka ebből a két országból származik. A következő kategóriát Csehország, Románia, Szlovákia és Magyarország képviseli, előbbiek esetében 7-7, míg Magyarország esetében 6 várossal. Külön is ki kell emelni Szlovákiát, amely ebben a kategóriában a legalacsonyabb népességszámmal rendelkezik, az APS cégek viszont annyi városba telepítettek irodákat, mint például a közel négyszer népesebb Romániába.

2. táblázat: A vezető APS cégek irodahálózata a kelet-közép-európai országokban (2015)

Ország	Városok száma	Könyvvizsgáló cégek irodáinak száma	Jogi szolgáltatást nyújtó cégek irodáinak száma	Tanácsadást nyújtó cégek irodáinak száma	Reklámozást nyújtó cégek irodáinak száma	Banki szolgáltatást nyújtó cégek irodáinak száma	Irodák száma összesen
Ausztria	17	47	3	7	12	15	84
Bulgária	4	17			13	9	39
Csehország	7	29	6	6	18	17	76
Észtország	3	13			10	5	28
Horvátország	5	15	2	2	16	8	43
Lengyelország	16	62	12	11	26	22	133
Lettország	4	15		1	11	6	33
Litvánia	4	16			13	4	33
Magyarország	6	16	5	5	11	16	53
Románia	7	26	3	4	15	14	62
Szlovákia	7	20	3	2	12	9	46
Szlovénia	4	10		1	11	4	26
Összesen	84	286	34	39	168	129	656

Forrás: saját szerkesztés

Amíg Ausztria és Lengyelország az APS cégek irodáinak otthon adó városok száma tekintetében közel azonos értékekkel rendelkezik, addig az irodák számának vonatkozásában már jelentős differenciák tapasztalhatók: a lengyel városokban 58 százalékkal több iroda működik, mint az osztrák városokban (2. táblázat). Ausztria elsősorban Csehországgal kerülhet egy kategóriába, míg a következő szintet Románia és Magyarország képviseli. Az APS cégek magyar városokban működő irodáinak száma mindössze a 40 százaléka a releváns lengyel értéknek.

Az országokra jellemző értékekből természetesen már lehet következtetéseket levonni a városokkal kapcsolatban is. Amint a 3. táblázatban látható, a nemzetközi APS cégek számára egyértelműen Varsó a kelet-közép-európai régióban a legfontosabb üzleti és gazdasági központ, hiszen a lengyel fővárosban közel másfélszer annyi irodával vannak jelen, mint a fejlettebb üzleti környezetéből származó előnyöket a rendszerváltozástól folyamatosan elveszítő Bécsben (Hatz, 2008). Az APS cégek irodáinak száma alapján Varsót Prága követi, Bécs pedig

tőlük lemaradva Budapesttel és Bukaresttel került egy kategóriába. Ez az öt város egyértelműen kiemelkedik a kelet-közép-európai városok közül, hiszen a vezető APS cégek regionális irodáinak 41 százaléka ezekben a városokban koncentrálódik. A legkiemelkedőbb pozícióban lévő nem főváros Wrocław, amelyet további két lengyel város, Poznań és Krakkó követ. Ezek a városok azonban a regionális gazdasági térben a fővárosok mögött egyértelműen másodrendű szereplőnek számítanak, amit az is jól érzékeltet, hogy a több mint 650 ezres Wrocław 43 százalékkal kevesebb APS cég irodáinak ad otthont, mint a fele akkora népességű szlovéniai főváros, Ljubljana, és 81 százalékkal kevesebbnek, mint saját országának fővárosa, Varsó.

Magyarországot a kettő, vagy kettőnél több irodával rendelkező városok között (3. táblázat) Budapest és Győr képviseli. A magyar főváros Béccsel és Bukaresttel tartozik egyazon kategóriában, ám Varsó és Prága után csak a harmadik legfontosabb szereplő a nemzetközi APS cégek kelet-közép-európai térképén. A vidéki magyar városok között Győr két APS cég irodával rendelkezik, míg Debrecen, Komárom, Kecskemét és Miskolc egy-egy irodával.

3. táblázat: A kelet-közép-európai városok rangsorolása a vezető APS cégek irodahálózatának területi koncentrációja alapján (2015)

Sorrend	Város*	Ország	Könyv- vizsgálat	Jogi szol- gáltatás	Tanács- adás	Reklá- mozás	Banki szolgá- latás	Össze- sen
1	Varsó (c)	Lengyelor- szág	12	12	9	18	18	69
2	Prága (c)	Csehország	12	6	6	16	16	56
3	Bécs (c)	Ausztria	12	3	7	12	13	47
4	Budapest (c)	Magyaror- szág	13	5	5	11	13	47
5	Bukarest (c)	Románia	13	3	4	14	13	47
6	Zágráb (c)	Horvátor- szág	11	2	2	13	8	36
7	Pozsony (c)	Szlovákia	12	3	2	10	9	36
8	Szófia (c)	Bulgária	12			13	8	33
9	Riga (c)	Lettország	13		1	10	6	30
10	Vilnius (c)	Litvánia	10			13	4	27
11	Tallinn (c)	Észtország	11			10	5	26
12	Ljubljana (c)	Szlovénia	9		1	11	2	23
13	Wrocław	Lengyelor- szág	8		1	1	3	13

CSOMÓS GYÖRGY

14	Poznań	Lengyelország	9			2		11
15	Krakkó	Lengyelország	8			1	1	10
16	Salzburg	Ausztria	7				1	8
17	Brno	Csehország	6			1	1	8
18	Katowice	Lengyelország	8					8
19	Łódź	Lengyelország	6		1	1		8
20	Temesvár	Románia	6					6
21	Innsbruck	Ausztria	4				1	5
22	Linz	Ausztria	5					5
23	Kolozsvár	Románia	5					5
24	Kassa	Szlovákia	4			1		5
25	Graz	Ausztria	4					4
26	Klagenfurt	Ausztria	4					4
27	Várna	Bulgária	3				1	4
28	Ostrava	Csehország	4					4
29	Gdańsk	Lengyelország	4					4
30	Ceske Budejovice	Csehország	3					3
31	Pilsen	Csehország	3					3
32	Klaipeda	Litvánia	3					3
33	Rijeka	Horvátország	1			1		2
34	Split	Horvátország				2		2
35	Varaždin	Horvátország	2					2
36	Győr	Magyarország	1				1	2
37	Kaunas	Litvánia	2					2
38	Szczecin	Lengyelország	1			1		2
39-84		35	0	0	6	5	46	
ÖSSZESEN	286	34	39	168	129	656		

*c: Főváros

Az irodák ágazatonkénti klasszifikációja azt mutatja, hogy a könyvvizsgálat ágazaton kívül, amelyben Budapest, Bukarest, illetve Riga található vezető pozícióban, minden esetben Varsó számít a régió vitathatatlanul legfontosabb központjának. A jogi tanácsadás ágazatban Varsó kétszer több irodával rendelkezik, mint Prága, és négyszer többel, mint Bécs. A 3. táblázatban látható továbbá, hogy a nemzetközi könyvvizsgáló cégek irodahálózata a legkiterjedtebb a kelet-közép-európai régióban, amely nemcsak az irodák számában mutatkozik meg, hanem abban is, hogy a könyvvizsgáló APS cégek irodái az elemzésben érintett 84 városból 72-ben megtalálhatóak.

Magyarországon természetesen csak Budapest meghatározó szereplő regionális viszonylatban, a fővárosban mindegyik ágazat képviselteti magát. A vidéki városokba a könyvvizsgáló cégek és/vagy a banki szolgáltató cégek telepítettek irodákat: az említett ágazatok APS cégei Győrben összesen két irodával rendelkeznek, Debrecenben és Komáromban egy-egy nemzetközi könyvvizsgáló cég van jelen, Kecskeméten és Miskolcon pedig egy-egy bank.

4. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS ÖSSZEFÜGGÉSEK

4.1. VARSÓ REGIONÁLIS VEZETŐ SZEREPÉNEK HÁTTERÉBEN ÁLLÓ OKOK

Elfogadva a nemzetközi szakirodalomban található hipotézist, miszerint az APS cégek területi koncentrációja egy adott város gazdasági szerepének kvázi indikátora (lásd többek között Sassen, 1991; Beaverstock et al., 1999; Sassen, 2001; Pereira-Derudder, 2010; Taylor et al., 2013; Gál, 2015; Zhao et al., 2015; Derudder-Taylor, 2016), kijelenthető, hogy Varsó 2015-re Kelet-Közép-Európa regionális gazdaságában egyértelműen központi szereplővé vált, és megelőzte korábbi riválisait, Bécset, Budapestet és Prágát. Varsó regionális vezető szerepe persze korántsem meglepő, ám csak részben magyarázható azzal, hogy az APS cégek – úgy tűnik – többre értékelik a lengyel gazdaság méretét, mint az osztrák főváros fejlettebbnek tartott üzleti környezetét. A GDP tekintetében a lengyel gazdaság összességében már régen megelőzte Ausztria teljesítményét: a Világbank adatai szerint Ausztria nemzeti összterméke 2015-ben 374 milliárd dollár volt, míg Lengyelország éppen 100 milliárd dollárral többet, azaz 474 milliárd dollárt produkált^[1]. Továbbá szintén fontos tényező, hogy a lengyel gazdaságban működő tőzsdén jegyzett vállalatok száma folyamatosan növekszik^[2], akárcsak a vállalatok piaci kapitalizációja^[3]. Míg 2015-ben a bécsi tőzsdén 79 vállalatot jegyeztek 96 milliárd dollár értékben,

[1] The World Bank, 2016: GDP (current US\$).

<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

[2] The World Bank, 2016: Listed domestic companies, total.

<http://data.worldbank.org/indicator/CM.MKT.LDOM.NO>

[3] The World Bank, 2016: Market capitalization of listed domestic companies (current US\$).

<http://data.worldbank.org/indicator/CM.MKT.LCAP.CD>

addig a varsói tőzsde kapitalizációja 137 milliárd dollár volt, a listázott vállalatok száma pedig 872. A dinamikusan növekvő lengyel gazdaság tehát pusztán a méretével nagyobb piacot jelent a nemzetközi APS cégeknek, mint Ausztria, és ezen az sem változtat, hogy Bécs azért jelenleg még messze jobb üzleti kondíciókat kínál, mint Varsó. A Z/Yen Group az által kifejlesztett Global Financial Centres Index értéke alapján 2016-ban Bécset a 40. helyre sorolta, Varsót pedig csak a 48. helyre^[4]. Igaz a megelőző évhez képest Bécs öt helyezést rontott, Varsó pedig 16-ot javított, az olló tehát záródik a két város között^[5]. Gál Z. (2015) szerint Varsó regionális vezető pozíciója a gazdaságban keresendő extenzív paramétereken túl arra is visszavezethető, hogy egyrészt a 2007/2008-as pénzügyi válság a lengyel gazdaságot kevésbé rázta meg, mint például Magyarországot vagy Csehországot, és ennek megfelelően a válságból való felépülése is gyorsabb és eredményesebb volt. Valamint Varsót egyszerűen hatékonyabban menedzselik annak érdekében, hogy a közép-kelet-európai régió pénzügyi központja legyen. Ennek végső soron a legjobb indikátora, hogy a világ három legfontosabb hitelminősítő szervezete, az egyaránt amerikai Moody's, Fitch Ratings és Standard & Poor's mind Varsót választotta regionális központjának, átugorva Bécset, Budapestet és Prágát (igaz a Moody's Prágában is működtet irodát).

Varsó tehát vezető szerepre tett szert a regionális gazdaságban, amit világosan jelez az APS cégek nagyfokú koncentrációja. A kép azonban ennél kissé árnyaltabb. A lengyel gazdaság a piacgazdaságra történő átmenet éveiben, az 1990-es évek első harmadában – hasonlóan az összes kelet-közép-európai poszt-szocialista országhoz – még önmagát kereste, javában zajlott a privatizáció és éppen csak kezdtek megjelenni a külföldi működő tőke beruházások (Ebrill et al., 1994). Az állami tulajdonban lévő vállalatok privatizációja Lengyelországban meglehetősen vontatottan haladt, és Lehmann (2012) szerint sokkal kevésbé sikeresen, mint a többi rendszerváltó országban. A szocializmus időszakában a magántulajdon részesedése a gazdaságban minimális volt, a rendszerváltozást követően viszont szerepe gyorsan növekedett: 1993-ra a lengyel GDP közel 50 százalékát a magánszektor termelte meg (Kozenkow, 2011). Ilyen gazdasági körülmények között a nemzetközi APS cégek kvázi strukturális vákuumba érkeztek meg: az éppen csak formálódó és nemzetközi üzleti tapasztalatokat nélkülöző magánszektor mellett egy akadozó privatizációval küzdő állami szektorral találták magukat szembe, amelyek egyáltalán nem jelentettek vetélytársat a piaci pozíciók megszerzéséért folytatott versenyben. Ez a jelenség természetesen a kelet-közép-európai régió valamennyi rendszerváltó országára érvényes volt, Ausztriára viszont nem. A politikai szuverenitás 1955-ben történt visszaszerzésének, illetve az 1948

[4] Z/Yen Group, 2016. GFCI 19 The Overall Rankings.
<http://www.longfinance.net/global-financial-centre-index-19/976-gfci-19-the-overall-rankings.html>

[5] Z/Yen Group, 2015: The Global Financial Centres Index 17
http://www.longfinance.net/images/GFCI17_23March2015.pdf

és 1952 között a Marshall-terv keretében Ausztriának folyósított közel 1 milliárd amerikai dollárnak köszönhetően az osztrák gazdaság viszonylag gyorsan kiheverte a II. világháború okozta sokkot. A megfontolt keynesi gazdaságpolitikát követő Ausztria az 1960-as évekre a nyugat-európai országok többségével megegyező fejlődési pályára állt. Az évtizedre jellemző ún. „osztrák gazdaság csoda” fontos építőelemeivé – a külföldi tulajdonú fogyasztási javakat előállító vállalatok és az államosított iparvállalatok mellett – az osztrák magántulajdonban álló kis- és középvállalkozások váltak (Höll-Tausch, 1980). Az 1990-es évek elejére, tehát a kelet-közép-európai rendszerváltozások periódusára Ausztria már jól kiforrott, többségében hazai tulajdonú magánszektorral rendelkezett, az évtizedek óta a helyi sajtósságnak megfelelően fejlődő, a személyes kapcsolatoknak is nagy jelentőséget tulajdonító kis- és középvállalkozásokkal pedig a nemzetközi APS cégek – legalább is lokális szinten – nehezen tudtak versenyre kelni.

A nemzetközi APS cégek regionális irodáinak nagyobb koncentrációja miatt Varsó végső soron hatékonyabban kapcsolódhat a globális gazdasághoz, mint Bécs.

4.2. A MÁSODIK SZINTEN ÁLLÓ VÁROSOK BEKAPCSOLÓDÁSA A REGIONÁLIS GAZDASÁGI FOLYAMATOKBA

Az 1990-es években született munkák többsége a kelet-közép-európai rendszerváltó országok fővárosait, különösen Budapestet, Prágát és Varsót emeli ki, mint a globális gazdasághoz leghamarabb csatlakozó városokat (lásd többek között Sassen, 1991; Friedmann, 1995; Beaverstock et al., 1999). A fővárosok vezető pozíciója természetesen megkérdőjelezhetetlen a régióban, ugyanakkor a 2010-es évekre a második szinten álló városok is beléptek a regionális gazdasági folyamatokba, nemcsak mint a termelés színterei, de úgy is, mint poszt-indusztriális szolgáltató központok. A GaWC a 2000-es világváros rangsorában kizárólag fővárosok szerepeltek a régióból, a 2012-es rangsorban azonban már második szinten álló városok is, igaz valamennyi Ausztriából (Linz és Graz) és Lengyelországból (Krakkó, Wrocław és Poznań). Néhány nem főváros funkcióval rendelkező város tehát olyan regionális gazdasági funkciókat szerzett, amelyek már globális gazdasági rendszerben is – igaz nem jelentős mértékben, de – kimutathatóak. Hozzá kell azonban tenni, hogy a rangsorolt lengyel városok még mindig egy kategóriával nagyobbak, mint a régió más, a saját országukban második szinten elhelyezkedő városai. Krakkó, Wrocław és Poznań egyaránt félmilliónál népesebb városok, viszonylag jelentős méretű agglomerációjukkal együtt egy-másfélmillió népességgel rendelkező urbánus központok, ráadásul regionális szinten is komoly vállalatoknak adnak otthont. A 2. táblázatban látható, hogy a nemzetközi APS cégek az irodáikat alapvetően a fővárosokba telepítették, a 656 iroda 72 százaléka a 12 kelet-közép-európai fővárosban található, tehát az APS cégek irodáival rendelkező városok 85 százaléka mindössze az irodák 28 százalékanak ad otthont. Ezek közül kiemelkedik a korábban már említett három lengyel város, őket pedig lemaradva főleg osztrák, cseh és

további lengyel városok követik. Mégis fontos megemlíteni ezeket a második (vagy akár harmadik) szinten elhelyezkedő városokat, hiszen az ő feltűnésük a nemzetközi APS cégek térképén valóban a gazdasági potenciáljuknak tudható be, és nem a politikai, logisztikai, infrastrukturális, stb. előnyöknek, amelyeket szinte kizárólag a fővárosok tudnak nyújtani.

A második szintű városok és az APS cégek kapcsolatára egyébként a legjobb példát éppen a magyar városok szolgáltatják. Debrecen, Győr, Kecskemét, Komárom és Miskolc összesen hat APS cég irodának adnak otthont, ám ezeknek a könyvvizsgálói és banki szolgáltatást nyújtó irodáknak a megjelenését megelőzte néhány jelentős méretű, főleg külföldi termelő cég telephelyválasztása, illetve a helyi gazdaság minőségi fejlődése. Győr és a járműipar kapcsolata talán a levedensebb példa: az Audi megjelenése után roppant dinamikus fejlődésnek indult a város magyarországi léptékben egyébként is fejlettnak tekinthető helyi gazdasága (Rechnitzer et al., 2014; Rechnitzer, 2016). Komárom (Nokia, Foxconn), Kecskemét (Daimler), Debrecen (Schaeffler, National Instruments, Teva, IT Services), Miskolc (Robert Bosch) szintén jelentősen érintett a nemzetközi nagyvállalatok magyarországi telephelyválasztásában, így potenciális piacot jelentenek az APS cégeknek (pl. a Deloitte Debrecenben, a PwC Győrben nyitott irodát). Lényeges kiemelni, hogy Magyarországon – eltekintve természetesen Budapesttől – a multinacionális vállalatok leányvállalatai önmagukban bár fontos, ám szűk ügyfélkört jelentenek az APS cégeknek, egy adott városban történő megtelepedésük a kiterjedt és prosperáló helyi gazdaság nélkül nem lenne lehetséges.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

Az 1990-es évek elején lezajlott politikai, társadalmi, gazdasági rendszerváltozásokat követően Kelet-Közép-Európa a világgazdaság egyik legmozgalmasabb régiójává vált, vezető városai pedig világviszonylatban is aktív szereplőnek számítanak. Sassen (1991) elmélete szerint a nemzetgazdaságok éppen a vezető városokon keresztül kapcsolódnak a posztindusztriális világgazdasághoz, ennek egyik fokmérője pedig az ún. APS cégek koncentrációja. A fejlett országokban megfigyelhető ugyanakkor, hogy az APS cégek nemcsak a legfontosabb gazdasági tömörülésekben működtetnek irodákat (és kapcsolják őket a világgazdaság vérkeringésébe) hanem második szinten álló városokban is. Az 1990-es évek elején, sőt egyes elemzések szerint még a 2000-es évek elején is, a kelet-közép-európai régió csak a fővárosokkal volt jelen a nemzetközi APS cégek térképén, ám napjainkra mindez jelentősen megváltozott: több második szinten elhelyezkedő város regionális léptékben fejlett helyi gazdasága az APS cégek számára is vonzóvá vált, hogy irodával jelenjenek meg. Ezek a második szinten álló városok „lehetőséget kaptak” arra, hogy ne csak a multinacionális vállalatok termelőegységeinek adjanak otthont, hanem a posztindusztriális világgazdasághoz is kapcsolódjanak.

Ebben az elemzésben a vezető nemzetközi APS cégek koncentrációja alapján vizsgáltam meg, hogy melyek a kelet-közép-európai régió posztindusztriális

gazdaságának vezető városai, illetve melyek azok a második szinten álló városok, amelyeket az APS cégek már – kisebb-nagyobb mértékben – bekapcsoltak a poszt-indusztriális világgazdaságba. Korábbi elemzések, és nemzetközi szervezetek egyértelműen Bécs, Budapest, Prágát és Varsót jelölik meg a regionális gazdaság legfontosabb szereplőiként, sorrendjüket azonban eltérően ítélik meg. A jelen elemzés eredménye szerint Varsó egyértelműen kiemelkedik a regionális gazdaságból, ami egyrészt annak köszönhető, hogy a kormányzat évek óta tudatosan a régió pénzügyi és szolgáltató központjának fejleszti Varsót, másrészt pedig annak, hogy az APS cégek láthatóan roppant pozitívan értékelik a lengyel gazdaság méretét és dinamikus növekedését. Bár a vezető városok dominanciája megkérdőjelezhetetlen, szinte minden kelet-közép-európai országból feltűnnek második, sőt, akár harmadik szinten álló városok is az APS cégek irodahálózatában. A legtöbb város természetesen a legfejlettebb Ausztriából, illetve a legnagyobb gazdasággal rendelkező Lengyelországból kerül ki, és elsősorban ezeknek a városoknak van esélyük arra, hogy még intenzívebb szereplői legyenek a poszt-indusztriális világgazdaságnak.

Magyarországon Budapest egyértelműen vezető szereppel rendelkezik, és mint annyi más területen itt sincs vetélytársa. A második szinten álló magyar városok közül azonban több is csatlakozott a regionális gazdasághoz, közülük – ha nem is sokkal – a legfejlettebb helyi gazdasággal rendelkező Győr emelkedik ki.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A tanulmány elkészítését a Magyar Tudományos Akadémia **Bolyai János Kutatási Ösztöndíja** támogatta.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Beaverstock, J. V. – Taylor, P.J. – Smith, R. G. (1999) A roster of world cities. *Cities*, 16, 6, 445-458
- Cohen, R. B. (1981) The new international division of labour, multinational corporations and urban hierarchy. In: Dear, M. – Scott, A. (eds.) *Urbanization and Urban Planning in Capitalist Societies*. Methuen, London-New York, 287-316
- Csomós Gy. (2011a) A közép-európai régió nagyvárosainak gazdaságirányító szerepe. *Tér és Társadalom*, 25, 3, 129-140
- Csomós Gy. (2011b) Analysis of leading cities in Central Europe: Control of regional economy. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 16, 1, 21-33
- Derudder, B. – Taylor, P. J. (2016) Change in the World City Network, 2000–2012. *The Professional Geographer*, 68, 4, 624-637
- Dicken, P. (2007) *Global Shift: Mapping the Changing Contours of the World Economy*. 5th Edition. Sage Publication, London.
- Ebrill, L.P. – Chopra, A. – Christofieds, C. – Mylonas, P. – Otker, I. – Schwartz, G. (1994) *Poland: The Path to a Market Economy*. International Monetary Fund, Washington D.C.
- Friedmann, J. (1995) Where we stand: a decade of world city research. In: Knox, P. L. – Taylor, P. J. (eds.) *World cities in a world-system*. Cambridge University Press, Cambridge, 21-47
- Fröbel, F. – Heinrichs, J. – Kreye, O. (1980) *The New International Division of Labour: Structural Unemployment in Industrialised Countries and Industrialisation in Developing Countries*. Cambridge University Press, Cambridge
- Gál, Z. (2015) Development of international financial centres in Central and Eastern Europe during transition period and crisis. The case of Budapest. *Studia Regionalne i Lokalne*, 60, 2, 53-80
- Hatz, G. (2008) City profile: Vienna. *Cities*, 25, 5, 310-322
- Höll, O. – Tausch, A. (1980) Austria and the European Periphery. In: De Bandt, J. – Mándi, P. – Seers, D. (eds.) *European Studies in Development*. The Macmillan Press, London-Basingstoke, 28-37
- Kozenkow, J. (2011) *Rendszerváltás, intézmények és gazdasági növekedés: Az intézmények szerepe Lengyelország és Magyarország gazdasági teljesítményében 1990 és 2010 között*. Ph.D. értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/594/1/Kozenkow_Judit.pdf
- Lehmann, H. (2012) *The Polish Growth Miracle: Outcome of Persistent Reform Efforts*. Policy Paper No. 40, April 2012. University of Bologna and IZA, Bonn. <http://ftp.iza.org/pp40.pdf>
- Musil, R. (2009) Global capital control and city hierarchies: an attempt to reposition Vienna in a world city network. *Cities*, 26, 5, 255-265
- Pereira, R. O. – Derudder, B. (2010) The cities/services-nexus: Determinants of the location dynamics of advanced producer services firms in global cities. *Service Industries Journal*, 30, 12, 2063-2080
- Rechnitzer, J. – Czakó, K. – Tóth, T. (2014) Impact of Audi Hungária Motor Kft. on the local economy. In: Narayanan, S. (ed.) *POMS Impact and Vision: Reaching new heights: POMS 2014 Proceedings*. Production and Operations Management Society (POMS), Atlanta, paper 051-1363.

- Rechnitzer J. (2016) *A területi tőke a városfejlődésben: A Győr-kód*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs
- Sassen, S. (1991) *The Global City*. Princeton University Press, Princeton
- Sassen, S. (2001) *The Global City: New York, London, Tokyo*. 2nd Edition. Princeton University Press, Princeton
- Schoenberger, E. (1988) Multinational Corporations and the New International Division of Labor: A Critical Appraisal. *International Regional Science Review*, 11, 2, 105-119
- Taylor, P.J. – Derudder, B. – Hoyler, M. – Ni, P. (2013) New regional geographies of the world as practised by leading advanced producer service firms in 2010. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 38, 3, 497-511
- Zhao, M. – Liu, X. – Derudder, B. – Zhong, Y. – Shen, W. (2015) Mapping producer services networks in mainland Chinese cities. *Urban Studies*, 52, 16, 3018-3034

FÜGGELEK**Az 50 vezető könyvvizsgáló cég:**

PwC, Deloitte, EZ, KPMG, Grant Thornton, BDO, RSM, Smith & Williamson, Moore Stephens, Mazars, PKF UKI, Saffery Champness, Haines Watts, Crowe Clark Whitehill, UHY Hacker Young, MHA MacIntyre Hudson, Begbies Traynor Group, Kingston Smith, Wilkins Kennedy, Menzies, TaxAssist Accountants, Buzzacott, FRP Advisory, Kreston Reeves, HW Fisher & Company, Price Bailey, haysmacintyre, Anderson Anderson & Brown, SJD Accountancy, Frank Hirth, Hazlewoods, Armstrong Watson, Bishop Fleming, Duncan & Toplis, ASE, Streets, Barber Harrison & Platt, Larking Gowen, Leonard Curtis, Old Mill, Lovewell Blake, SRLV, Forrester Boyd, Mercer & Hole, Barnes Roffe, Moore & Smalley, Lubbock Fine, Simmons Gainsford, Carter Backer Winter, Thomas Westcott

Forrás: Accountancy Age, The Accountancy Age 2015 Top 50

Az 50 vezető reklám cég:

Ogilvy & Mather, IDEO, Fuel Online, Leo Burnett, JWT, Rnked Marketing Brokers, BBDO, Wieden + Kennedy, Forza Migliozzi, McCann Erickson, Edelman, Razorfish, Saatchi & Saatchi, R/GA, WPP, TBWA, AKQA, We Are Social, Y&R, Britannia Communications, Sid Lee, DDB, DigitasLBi, HUB09 Brand People, Huge, CP + B, Mindshare, droga5, TechWyse, Havas Worldwide, FCB, Interbrand, Epsilon, MEC Asia Pacific, GroupM North America, SapientNitro, Wunderman, Mirum, MediaCom, Deluxe, MEC, Ketchum, Fred & Farid Group, OffRoad Studios, iProspect, FleishmanHillard, Futurite, Weber Shandwick, Grey, Big Spaceship, Isobar

Forrás: Top50 AD Agencies

Az 50 vezető jogi cég:

Wachtell, Lipton, Rosen & Katz, Cravath, Swaine & Moore LLP, Skadden, Arps, Slate, Meagher & Flom LLP and Affiliates, Sullivan & Cromwell LLP, Davis Polk & Wardwell LLP, Simpson Thacher & Bartlett LLP, Cleary Gottlieb Steen & Hamilton LLP, Weil, Gotshal & Manges LLP, Kirkland & Ellis LLP, Latham & Watkins LLP, Gibson, Dunn & Crutcher LLP, Covington & Burling LLP, Boies, Schiller & Flexner LLP, Paul, Weiss, Rifkind, Wharton & Garrison LLP, Quinn Emanuel Urquhart & Sullivan, LLP, Debevoise & Plimpton LLP, Sidley Austin LLP, Williams & Connolly LLP, Jones Day, White & Case LLP, WilmerHale, Ropes & Gray LLP, Morrison & Foerster LLP, Arnold & Porter LLP, O'Melveny & Myers LLP, Paul Hastings LLP, Clifford Chance US LLP, Shearman & Sterling LLP, Akin Gump Strauss Hauer & Feld LLP, Baker & McKenzie, Munger, Tolles & Olson LLP, Proskauer Rose LLP, Mayer Brown LLP, Cadwalader, Wickersham & Taft LLP, Hogan Lovells LLP, Milbank, Tweed, Hadley & McCloy LLP, Linklaters LLP (US), Goodwin, Orrick, Herrington & Sutcliffe LLP, Allen & Overy LLP, Fried, Frank, Harris, Shriver & Jacobson LLP, DLA Piper, Baker Botts LLP, K&L

Gates LLP, Cooley LLP, Irell & Manella LLP, Cahill Gordon & Reindel LLP, Freshfields Bruckhaus Deringer LLP, King & Spalding, Willkie Farr & Gallagher LLP, Winston & Strawn LLP, Morgan, Lewis & Bockius LLP

Forrás: Vault.com, Vault Law 100

Az 50 vezető tanácsadó cég:

McKinsey & Company, The Boston Consulting Group, Inc., Bain & Company, Deloitte Consulting LLP, Strategy&, Booz Allen Hamilton, PricewaterhouseCoopers Advisory Services LLC, EY LLP Consulting Practice, Accenture, KPMG LLP (Advisory), IBM Global Services, Oliver Wyman, A.T. Kearney, Mercer LLC, Gartner, Inc., L.E.K. Consulting, Lockheed Martin Corporation (IT Consulting), Cisco Systems, Inc. (IT Consulting), Capgemini, Oracle Consulting, Navigant Consulting, Inc., Grant Thornton LLP (Consulting Practice), SAP Services (IT Consulting), Huron Consulting Group, The Bridgespan Group, Parthenon-EY, ZS Associates, Charles River Associates, Alvarez & Marsal, Towers, NERA Economic Consulting, Northrop Grumman Corporation (IT Consulting), Gallup, Roland Berger, Kurt Salmon, Cornerstone Research, The Cambridge Group, AlixPartners, LLP, RSM Consulting Services, The Advisory Board Company, Arthur D. Little, Analysis Group, Inc., BDO Consulting, Xerox Services, Infosys Consulting, HP Services, Cognizant, Compass Lexecon LLC

Forrás: Vault.com, Most Prestigious Consulting Firms

A 67 legnagyobb (major) bank:

Bank of Greece, National Bank of Greece, Canara Bank, Kasikornbank, Bank of China, Industrial & Commercial Bank of China (ICBC), Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, Banco do Brasil, Banque Nationale de Belgique, Dexia, KBC Groep, Bank of America, Danske Bank, Bank of Ireland, Royal Bank of Scotland Group, Commerzbank, Deutsche Bank, FirstRand, Standard Bank Group, Barclays, HSBC Holdings, Lloyds Banking Group, Standard Chartered, Banco Santander, Australia & New Zealand Banking Group, National Australia Bank, UniCredit, U.S. Bancorp, National Bank of Canada, Bank of New York Mellon, Citigroup, JPMorgan Chase, AXA, BNP Paribas, Crédit Agricole, Crédit Industriel et Commercial, Natixis, Societe Generale, Wells Fargo, Itau Unibanco Holding, Bank of Communications, China Merchants Bank, Banca Monte dei Paschi di Siena, DBS Group Holdings, Skandinaviska Enskilda Banken, Svenska Handelsbanken, Swedbank, Commonwealth Bank of Australia, Westpac Banking, China Development Financial, Bank Hapoalim, Bank Leumi Le-Israel, Aozora Bank, Bank of Yokohama, Chiba Bank, Mitsubishi UFJ Financial Group, Mizuho Financial Group, Sumitomo Mitsui Financial Group, Sumitomo Mitsui Trust Holdings, Bank of Montreal, Bank of Nova Scotia, Canadian Imperial Bank of Commerce, Royal Bank of Canada, Toronto-Dominion Bank, Intesa Sanpaolo, Erste Group Bank, Raiffeisen Bank International

Forrás: Forbes, The Global 2000 (2015)